

Gregor Gruden, Eva Jesenovec

Eva Mahkovic

»ČE TAKO POMISLIŠ, NOBENEMU OD NAS NI NIČ HUDEGA.«

Malo pred pisanjem tega članka sem na internetu gledala fotografije iz zbirke pokojnega ameriškega fotografa Larryja Sultana *Pictures From Home*. *Pictures From Home* je formalno knjiga fotografij, vsebinsko pa kombinacija družinskega albuma in vizualnega romana, v katerem avtor na nekonvencionalen način beleži svojo družinsko zgodovino (oziroma pretežno življenje svojih staršev) med letoma 1982 in 1991. Zbirka je nastala na podlagi Sultanovega obiska staršev v Los Angelesu leta 1982, ko je avtor na matičnem domu našel stare družinske videoposnetke, ki jih v družini že več let niso gledali. Oglad teh posnetkov ga je menda zelo presunil: »Bili so nekaj izrednega, bolj so beležili upe in fantazije kot pa resnične dogodke. Kot da bi moji starši na film projicirali svoje sanje.« Knjiga *Pictures From Home* je nastala kot odgovor na te posnetke. Družinski albumi, domači posnetki in spomini, zgodbe iz družinske zgodovine – iz vsega tega sestavljamo in definiramo, kaj individualno in kolektivno v nekem mikrookolju pomeni *družina*; tako so fotografije v *Pictures From Home* odmev svojih izvirkov – avtentičnih spominov (spominkov), zabeleženih s fotoaparatom ali kamero. Čas, ki ločuje avtentične in umetniške »pictures from home«, odpira razmerja med zgodovino in spominom nanjo, vprašanja minevanja, spreminjanja, poustvarjanja, luknje med resničnim dogodkom in vsemi njegovimi prihodnjimi reinterpretacijami, pa tudi posledicami.

Ob fotografijah so kratki spremni teksti: opazke staršev o Sultanu in drug o drugem. Ta besedila delajo za vizualni material in proti njemu: včasih potrjujejo realnost, kot naj bi bila zabeležena na fotografiji zraven, včasih jo zanikajo ali postavljajo pod vprašaj. Ali je družina, kakršno predstavljajo fotografije v *Pictures From Home*, točna prezentacija družine Larryja Sultana? Tega ne vemo. Nasprotujoče si informacije fotografij in spremnih tekstov kažejo, da si to niti ne prizadevajo biti. Točnost niti ni pomembna; *Pictures From Home* kot celota konstituira neko zgodovino, ki je (kot vsaka druga) negotova interpretacija in se kot takšna tudi sama definira. Vse, kar je zabeleženo v knjigi, se zdi bolj resnično, ker je osebno: avtor je družinsko zgodovino tudi sam doživel, četudi posamezne dele samo skozi pripovedovanja. »Kaj me žene, da nadaljujem s tem svojim delom, je težko označiti z besedo. Veliko več ima opraviti z ljubeznijo kot s filozofijo, s tem, da sem v tej zgodbi subjekt, ne pa priča. Spoznavam, da je za temi fotografijami in filmi, zahtevami mojega projekta in mojo zmedo glede tega, kaj projekt sploh pomeni, želja, da bi fotografijo dojemal dobesedno. Da fotografija ustavi čas. Želim, da moji starši živijo večno,« je ob knjigi zapisal njen avtor.

Na *Pictures From Home* sem naletela precej slučajno. Ker premalo poznam fotografijo, niti ne vem, ali za tovrstno zmes fiktivnega v dokumentarnem obstajajo bolj reprezentativni predstavniki žanra. Ne glede na razlike v medijih me je mnogo v atmosferi in iskanju pomena v času, minevanju, individualnem in kolektivnem družinskem spominu v teh fotografijah spomnilo na *3 zime*. *3 zime* so menda nastajale kar nekaj let; posvečene so štirim ženskam iz avtoričine družine; po njenih besedah so številne zgodbe in motivi, ki konstituira to družino, nastale na podlagi resničnih zgodb, podedovanih, slišanih, zgodb iz druge roke, in tako večinoma presejanih skozi več spominov, izposojenih iz neke avtentične družinske mitologije. Fiktivna zgodba družine Kralj-Kos, ki v procesu vaj za našo uprizoritev sproža tudi številne asociacije na material iz avtentičnih družinskih zgodovin ustvarjalcev, je trdno zasidrana v dokumentarnem. Kot v vsaki veliki družini se nekateri liki – samska teta, bogata daljna sorodnica, predniki, ki so emigrirali, tradicionalna pozicija matere, tekmovalni sestri – bližajo arhetipom. Pa ne po značajih, temveč po svojih pozicijah znotraj večje enote, tj. družine, ki ima svojo kolektivno zavest.

Posamezen človeški spomin zgodovino beleži selektivno in nepopolno, sploh če je ta zgodovina osebna, tako se naše avtobiografije vsak dan znova vzpostavljajo in preoblikujejo. Prednost fiktivne družinske mitologije, kot so *3 zime*, je kajpada to, da dogodke, ki pokrivajo šestinsšestdeset let družinskega življenja, delno spremljam neobremenjene z interpretacijo njenih subjektov: pred mano se na odru zvrstijo leto 1945, 1990 in 2011. Kronološko so prikazana obdobja med seboj pomešana. Seveda se osebe v poznejših dveh obdobjih veliko spominjajo, vendar sem dogodke, na katere se nanašajo, že videla. Nekatere. Drugih nisem; pri teh je njihova objektivnost vprašljiva. Kljub temu sem kot gledalka postavljena v pozicijo hiše – priče. V tekstu je veliko spominov, nostalgije, sklicevanja na preteklost, njegova bistvena sestavina in tema se zdi prav kronologija, trajanje, obdobje, čas; osebe, ki so posejane znotraj tega časa, pa se v celoti zdijo šele sekundarnega pomena.

Sploh individualno. Kot *Pictures From Home* so tudi *3 zime* družinski album. Po formi so družinska saga. Prelomna leta niso izbrana konvencionalno, sploh pa ne z namenom, da bi pravično in celostno pripovedovala neko individualno življenjsko usodo; *3 zime* so večje od posameznega (kar je kruto in resnično). Prvič: leta, ki so izbrana za prikazane »prelomnice«, so postavljena v bližino, senco ali napoved neke velike politične spremembe (menjave političnega sistema). Drugič: obenem so postavljena na rob pomembne intimne, družinske zgodbe: leto 1945 na prag naseljevanja novega doma, leto 1990 na smrt družinske matere Ruže in leto 2011 na predvečer oziroma jutro pred poroko Lucije, nove generacije, ki bo, kot se zdi, v času po izteku dramskega besedila zavzela osrednje mesto v družini. Izbrane prelomnice tako obenem so in niso reprezentativne za družinsko zgodovino: avtorica je v resnici z opisovanjem posameznikov skopa, posameznih družinskih članov (z nekaj izjemami, seveda) ne spoznam dobro: ne poznam vseh poklicev, rojstnih dni, hobijev, marsičesa, poznam pa posamezne koščke, izjave v nekem času in kontekstu, iz katerih lahko slutim njihova življenja v drugih, nevidnih kontekstih. Hiša *3 zim* tako ne da veliko na posamezne usode, veliko pa da na kolektivno. Fiktivna zgodovina družine Kralj-Kos seže dlje od šestinsšestdesetih let (1945–2011), razpon je še večji: praktično vse, kar se dogaja v 1945, je vezano na dogodke pred Ružinim rojstvom ali še prej: v Karolininih spominih se vrnemo v čas otroštva Karoline in Sebastijana, v Monikinem monologu v njeno in Sebastijanovo mladost, v nekaterih drobcih pogovorov v življenje in prepričanja Karolininega očeta. Spomini so seveda polje nezanesljivega in subjektivnega, neznanega, o katerem lahko samo slutimo točnost. Kot takoj na začetku ob špekulacijah o Karolininem domnevem poskusu samomora, ki ga kasneje nihče več ne omenja, reče Dunja: »Ne moremo vedet, kaj je bilo leta 1926.« Fiktivni čas sega tudi v prihodnost: z naznanitvijo Lucijine poroke v 2011 je v zraku prihod nekega, za družino čisto novega obdobja.

Po eni strani tako v *3 zimah* vidimo ogromno (skoraj enajst desetletij življenja neke družine), po drugi pa je to življenje splošno, ne posamezno (vsako posamezno življenje ni entiteta, ki bi bila pomembna sama zase in bi zaslužila posebno pozornost, temveč svojo vrednost nosi v kronologiji, v svojem odnosu do preteklega in prihodnjega, do drugih). Kar zase nista dosegli Karolina in Monika, je dosegla Ruža, za njo pa njeni hčerki in vnukinji (najočitnejši primer).

Eno je fokus na kolektivnem, drugo pa fokus na posameznem, ki pa je spremenljivo znotraj časa. Najbolj intrigantna značilnost *Pictures From Home*, ki so v *settingu* sicer hipstersko estetizirane in za oči našega časa spominjajo na lanadelreyevski tip fiktivne preteklosti, nostalgije po stvareh in obdobjih, ki jih sploh nikoli nismo imeli ali doživeli, je njihova pozicija v času: beleženje sprememb, ki sta jih na njihovih protagonistih pustila čas in izkušnja. V *Pictures From Home* je objektiv Larryja Sultana neizprosno do žalosti, staranja, bolezni, minevanja; govori o razmerjih, spreminjanju socialnega statusa (na bolje ali na slabše), o klišejskih prelomnicah v zahodnih družinah, rojstvih, negotovosti, stabilnosti, srednjih letih, odhajanju. Kaj so ti ljudje v življenju dosegli? Kako so se skozi čas spremenila njihova pričakovanja? Koliko *ljudi* si lahko

v enem življenju? Zdi se, da svoje protagoniste podobno obravnavajo tudi *3 zime*. Liki se svojih spreminjajočih se pozicij zavedajo (Maša: »Vse življenje sva se držala nekih načel in mogoče je čas, da odločitve prepustiva vam, ki se boljše znajdete, ker se bojim, da bi tokrat pa res potonila.«) ali pa se morajo z njimi šele sprijazniti (Lucija Alisi: »Ti samo hočeš, da vse ostane, kot je, zato da se dobro počutiš, kadar blagovoliš priti na obisk.«). Tako sta v 2011 Maša in Vlado, zdaj v svojih šestdesetih, nujno drugačna od svojih starih jazov v 1990, drugačna je tudi njuna vloga v družini, kar je za njuni hčeri lahko vir negotovosti (Alisa) ali moči/občutka dolžnosti (Lucija). Staranje staršev (Vlado: »Star sem, Maša. Poln kufer imam vsega.«) je za potomki prostor odraščanja. Seveda so tudi usode, ki jih življenje odpelje v stransko ulico, ali pa je tako vsaj videti z vidika večine. Tako se Mašina sestra Dunja, ki iz (skoraj arhetipske) pozicije kul, bogate tete brez otrok, ki iz že kapitalističnega Düsseldorfa v socializem prinaša cel Disneyland, zaradi razpada lastne družinske celice nazadnje prestavi v osamljen, čeprav ne samotni stranski rokav družine z več neizrečenega kot izrečenega.

3 zime, ki bolj kot eno življenje poskušajo prikazati življenje večje enote, družine, kljub dojenčkom, novim ključem, pogrebom, ločitvam, porokam, spremembam sistemov, bolj kot prelomne dogodke tako poskušajo zajeti zgodbo nekega kolektivnega življenja. Bolj kot dramski konflikt dogajanje zaznamuje čehovljanska atmosfera hrepenenja, nostalgije, življenja, ki ga definirajo in sestavljajo spomini, podedovane misli in vrednote, podedovani značaji in temperamenti, zmešani z novimi, izvirnimi značajskimi lastnostmi in prepričanji. Protagonisti so v različnih obdobjih nujno včasih nekonsistentni, v zraku je nenehna sprememba, pa tudi slutnja, da so bile in bodo nekatere odločitve (nujno) napačne. So tudi tragedije, smrti, vojne, nepopravljive poškodbe, napačne odločitve, zavožena življenja in življenja, za katera se zdi, da se sama zase niso zares izpolnila, ampak so bila samo stopnička na poti boljših možnosti za tiste, ki bodo prišli za njimi. Na koncu pa kljub vsemu vtis, da je vse to samo normalno. Da nikomur od protagonistov na koncu »ni nič hudega«, kot reče Vlado Maši v nočnem trenutku negotovosti, ko kot starša ne moreta vedeti, ali se je njuna mlajša hči Lucija odločila za pravo vrsto prihodnosti, ki bo vplivala tudi nanju. Da bo »vse v redu«. Ali kot sem, neodvisno od pisanja tega članka, v kontekstu nedeljskih pritoževanj o življenju in svetu slišala od svoje družine: »Kakšen safr neki, ordinary life je to.« Čeprav v resnici za nekatere je safr in je »nekaj hudega«. Vendar potonejo v ozadju večine, za katero bo šlo življenje mirno naprej.

Jana Zupančič, Iva Krajnc